

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 053 «Психологія»
за освітньою програмою «Психологія»
на тему: «Комунікативна компетенція і здатність до емпатії»

Виконавець:

студентка центру заочної та
вечірньої форм навчання

Болдирєва Секлета Олексіївна _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

К. ПСИХОЛ. Н.

(науковий ступінь, вчене звання)

Пундєв Володимир Васильович _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Одеса – 2023

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Молодий вік є активним періодом формування комунікативної компетенції і розвитку здатності до емпатії, а також соціалізації та інтеграції у суспільні відносини (О. М. Корніяка; В. В. Креденцер). У юнацькому віці відбувається формування ідентичності, перед індивідом стоять завдання оволодіння професією, встановлення довірчих та близьких стосунків з іншою людиною. Вирішення цих завдань можливе лише за умови сформованості процесів соціального пізнання, заснованих на здатності до розуміння власних психічних станів та станів інших людей, а також здатності до комунікації та емпатії (С. Д. Максименко, О. О. Прокоф'єва, О. В. Царькова).

Емпатію, поряд з інтегративною комунікативною соціальною поведінкою, називають основою позитивної соціальної адаптації та одним з найважливіших аспектів соціальної взаємодії людини (С. О. Кубіцький). Багато авторів вказують на те, що недостатність емпатії може бути предиктором агресивної поведінки (J. K. Burgoon, L. K. Guerrero, V. Manusov). Поширення психічного та фізичного булінгу серед юнаків робить особливо актуальним завдання вивчення факторів розвитку здатності до емпатії в онтогенезі (О. М. Кокун). Як показують дослідження, її розвиток тісно пов'язаний з якістю інтерперсональних відносин, у тому числі, з типом уподобання та характером відносин у сім'ї та з однолітками (С. Calloway-Thomas).

Негативний вплив соціальної депривації та впливовий внесок стилю відносин у батьківській родині у суб'єктивне благополуччя молоді відзначається у низці досліджень (М. М. Заброцький). Також підкреслюється роль суб'єктної, активної позиції індивіда для позитивного соціального самопочуття та, власне, для розвитку комунікації та емпатії у зв'язку з суб'єктивним характером прояву співчуття та надання допомоги іншій людині (Е. Parks).

Останнім часом все більше уваги дослідників приділяється ролі макросоціальних факторів у розвитку комунікації та емпатії у зв'язку з безперечним впливом інформаційного суспільства на процеси комунікації та відносини між людьми різного віку та особливо серед молоді (Н. Ю. Бутенко, С. Kueh, R. Thom).

З розвитком інтернету та комунікаційних технологій значна частина спілкування відбувається опосередковано, у тому числі, в соціальних мережах, що дозволяє говорити про важливий вплив сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на соціальну ситуацію розвитку молодих людей (Ю.О. Асєєва, І.В. Мелничук, А.В. Кузнецова).

На сьогоднішній день не існує єдиної моделі емпатії та соціального пізнання, піддаються критиці біологізаторські моделі, що враховують культурно-історичну та інтерперсональну природу соціального пізнання, підкреслюється теоретичний та практичний потенціал багатоаспектних моделей, що описують емпатію як сукупність різних здібностей та процесів (Д. М. Годлевська).

Актуальним є проведення дослідження здатності до комунікації та емпатії у молоді на основі сучасних поведінкових моделей, що враховують як багатоаспектну структуру цих навиків індивідуума, так і складну систему факторів, що впливають на їх розвиток.

Об'єкт дослідження – формування комунікативної компетенції і розвитку здатності до емпатії.

Предмет дослідження – формування комунікативної компетенції і розвитку

здатності до емпатії у молодому віці у взаємозв'язку з соціодемографічними, макросоціальними та психологічними чинниками, що впливають на соціальну ситуацію їх розвитку.

Метою дослідження є особливості розвитку здатності до комунікації та емпатії у молодому віці у взаємозв'язку з соціодемографічними, макросоціальними та психологічними факторами соціальної ситуації їх розвитку.

Для досягнення мети дослідження, необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- провести аналіз теоретичних моделей та емпіричних досліджень формування комунікативної компетенції і розвитку здатності до емпатії, а також чинників їх розвитку у молоді.

- на основі аналізу теоретичних моделей та емпіричних даних розробити програму емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення особливостей здатності до комунікації та емпатії і чинників, з якими пов'язаний її розвиток у юнацькому віці.

- дослідити особливості розвитку здатності до комунікації та емпатії серед молодого покоління залежно від соціодемографічних, макросоціальних факторів (віку, статі, специфіки навчання).

- обговорити отримані результати та сформулювати висновки за результатами проведеного дослідження.

Методи дослідження. Для вивчення формування комунікативної компетентності та здатності до емпатії було використано тест «Оцінка комунікативних та організаторських здібностей» (КОС-2). Діагностика комунікативних та організаторських здібностей особи самостійно оцінюють свій рівень розвитку цих здібностей та, у разі потреби, розробляють стратегію подальшого їх розвитку.

Використаний тест призначений для визначення рівня емпатичних тенденцій, здатність до емпатії як особистісної риси, і може бути використаний у професійному та особистісному консультуванні «Опитувальник емоційної емпатії Мехрабіана». Даний опитувальник емоційної емпатії (Emotional Empathic Tendency Scale, EETS) розроблений у 1972 році Альбертом Мехрабіаном (Albert Mehrabian) та Норманом Епстайном (Norman Epstein). адаптація зроблена Ю. М. Орловим та Ю. Н. Омеляновим у 1986 році.

Ми також використовуємо методику «Діагностики професійної спрямованості особистості», яка базується на орієнтаційній методиці Б. Басса. Ця методика складається з тексту опитувача та бланка для відповідей, які виявляють тип цілеспрямованості особистості в процесі діяльності (на себе, на завдання, на взаємодію з людьми). У психології цілеспрямованість особистості означає сукупність стійких мотивів, які орієнтують діяльність особистості та є відносно незалежними від конкретних ситуацій.

Обсяг і структура роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний об'єм роботи – 85 сторінки, проілюстрована 5 таблицями. Список використаної літератури містить 84 джерела.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну і методи дослідження.

У першому розділі «Особливості комунікативної компетенції та здатності до емпатії серед сучасної молоді» розкрито: види комунікативної компетентності та емпатії, розвиток поглядів на соціальне пізнання, загальна характеристика і сучасний стан проблеми, основні моделі та методи дослідження; проаналізовано: особливості та важливість розвитку комунікативної компетентності та емпатії у професійній діяльності психолога.

У другому розділі «Психодіагностичне дослідження здатності до емпатії та особливостей комунікативної компетенції серед молоді» описує організацію дослідження та використані методи психодіагностики, аналіз та обговорення отриманих результатів дослідження проведеного серед студентської молоді. Описана розроблена програма емпіричного дослідження, що була спрямована на вивчення особливостей здатності до комунікації та емпатії і чинників, з якими пов'язаний її розвиток у юнацькому віці.

ВИСНОВКИ

За теоретичним вивченням проблеми нами з'ясовано, що комунікативна компетенція та здатність до емпатії – це важливі навички, які допомагають людині ефективно спілкуватися з іншими та розуміти їхні почуття та потреби. Комунікативна компетенція включає в себе розуміння мови та мовлення, вміння ефективно використовувати мовленнєві засоби, а також здатність до слухання та сприймання інформації.

Комунікативна компетенція також охоплює вміння адаптувати свій спосіб спілкування до специфічної ситуації та аудиторії, а також здатність до взаємодії з іншими людьми в процесі комунікації. Здатність до емпатії, з іншого боку, передбачає здатність до сприйняття та розуміння емоцій, переживань та потреб інших людей. Це означає, що людина здатна до співчуття та емоційного зв'язку з іншими, та може підтримати їх у важких ситуаціях, дізнатися про їхні потреби та бажання, та відповідно до них діяти.

Комунікативна компетенція та здатність до емпатії є взаємопов'язаними, оскільки без ефективного спілкування та вміння слухати та розуміти інших людей важко розвивати взаєморозуміння та співпрацю. Ці навички особливо важливі в соціальному та професійному житті, де спілкування з різними людьми та ефективний взаємозв'язок можуть визначати успіх у багатьох сферах. «Емпатія – це здатність до співчуття та розуміння емоцій, переживань та потреб інших людей». Ця навичка є важливою не тільки для збереження гармонійних міжособистісних відносин, але й для розвитку соціальної компетентності, яка є ключовою для успіху в сучасному світі.

На основі аналізу теоретичних моделей та емпіричних даних розроблено програму емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення особливостей здатності до комунікації та емпатії і чинників, з якими пов'язаний її розвиток у юнацькому віці.

З метою вирішення поставлених завдань, було обрано наступний психодіагностичний комплекс:

- тест «Оцінка комунікабельних та організаторських здібностей» (КОС-2);
- тест «Опитувальник емоційної емпатії Мехрабіана»;
- орієнтаційна методика Б. Басса «Діагностика професійної спрямованості особистості».

Вибірка дослідження складалась із 55 осіб, студентів 1-3 курсів закладів вищої освіти, з яких було 29 дівчат та 26 юнаків. При порівнянні показників емпатії у різних вікових групах зрівнювалися за статевим складом, а при порівнянні показників емпатії в осіб різної статі – групи зрівнювалися за віком.

Досліджених було розподілено на дві основних групи ОГ1 – юнаки та ОГ2 – дівчата. Більшість з обстежених як чоловічої так і жіночої статі з обох груп дослідження знаходяться у віці 18-20 років (73,0 % юнаків та 82,8 % дівчат).

Дослідивши особливості розвитку здатності до комунікації та емпатії серед молодого покоління залежно від соціодемографічних макросоціальних факторів (віку, статі, специфіки навчання). Було встановлено, що більшість з обстежених, як чоловічої так і жіночої статі, за діагностичною методикою КОС-2 мають середній та нижче середнього рівень комунікативних схильностей (ОГ1 – 76,9 % юнаків та ОГ2 – 69,0 % дівчат). Вище середнього показники відмічено лише у (ОГ1 – 15,4 % юнаків та ОГ2 – 24,2 % дівчат).

Також встановлено, що більшість з обстежених, за діагностичною методикою КОС-2 мають середній та нижче середнього рівень організаторських схильностей (ОГ1 – 61,5 % юнаків та ОГ2 – 72,4 % дівчат). Вище середнього показники відмічено лише у (ОГ1 – 23,1 % юнаків та ОГ2 – 13,9 % дівчат).

Таким чином за результатами дослідження комунікабельних та організаторських здібностей було встановлено, що загалом у дівчат (ОГ2) привалюють комунікативні схильності, а в юнаків (ОГ1) привалюють організаційні схильності. Тому для педагогів та психологів це вказує на необхідність розвитку обох видів особистісної діяльності, особливо комунікації для чоловіків і організаторських здібностей для жінок.

При дослідженні емоційної емпатії було встановлено, що обстежені мають середній нормальний рівень здатності до емпатії та емоційного відгуку (ОГ1 – 34,7 % юнаків та ОГ2 – 38,0 % дівчат). Вище середнього показники відмічено у (ОГ1 – 7,7 % юнаків та ОГ2 – 27,5 % дівчат) та нижче середнього показники відмічено у (ОГ1 – 57,6 % юнаків та ОГ2 – 34,5 % дівчат).

Опрацювавши результати отримані за методикою Б. Басса «Діагностика професійної спрямованості особистості» було встановлено, що більше половини з обстежених чоловічої статі (ОГ1 – 53,8 %) мають спрямованість на себе (СЯ), орієнтацію на пряму винагороду і задоволення особистих потреб незалежно від якості роботи, точки зору співробітників, агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертованість.

З жіночої статі більше половини (51,7 %), за опитувальником «Діагностики професійної спрямованості особистості» Б. Басса мають спрямованість на спілкування (СС), прагнення при будь-яких умовах підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність (не обов'язково для виконання справи, а заради самого спілкування), орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в підтримці і емоційних відносинах з людьми.

Найбільш важливу і ефективну спрямованість на справу, діло (СД), зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділове співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну точку зору, корисну для досягнення мети» мають нажалі лише з ОГ1 – 11,5 % юнаків та з ОГ2 – 13,8 % дівчат.

Макросоціальні чинники у формі зростаючого впливу віртуальних способів

комунікації в інформаційному суспільстві відбиваються на здатності до комунікації та емпатії в юнацькому віці. У осіб юнацького віку, які віддають перевагу безпосередньому контакту з віртуальним каналом комунікації, вищі показники емпатичної турботи в порівнянні з тими, хто віддає перевагу віртуальному каналу. У осіб юнацького віку, які віддають перевагу безпосередньому віртуальному каналу комунікації, більш виражена примітивна форма емпатії (емпатичний дистрес або емпатичне зараження) порівняно з безпосереднім контактом.

Сімейні фактори у формі комунікативних дисфункцій – високого рівня критики та заборони на відкрите вираження почуттів з боку батьків – пов'язані з нижчими показниками здатності до емпатії у підлітковому віці; у юнацькому віці ці зв'язки мають менш виражений характер. Особистісний фактор здатності до емпатії це суб'єктна активна та усвідомлена позиція у навчальній діяльності, що пов'язана з більшою здатністю до децентрації в підлітковому та юнацькому віці, причому незалежно від характеру навчання. Студенти допомагаючої професій із суб'єктною позицією більш здатні до надання конструктивної підтримки іншим у важкій ситуації, а підлітки з такою позицією відрізняються нижчими показниками емпатичного дистресу, тобто більшою психологічною стійкістю у цих ситуаціях. Учні (незалежно від статі віку та типу навчального закладу), які займають переважно об'єктну позицію, мають найменш виражену здатність уявляти себе на місці інших людей, враховувати їхні почуття та погляди.

Інтерперсональні фактори (тип прихильності та характер соціальної мотивації) пов'язані з відмінностями у здатності до комунікації та емпатії. Найбільш низькі показники емпатії в юнацькому віці відзначаються при унікальному типі прихильності. Незалежно від віку, негативний характер соціальної мотивації негативно пов'язаний зі здатністю до комунікації та емпатії: соціальне уникнення призводить до зниження здатності до децентрації та підвищення показника примітивної форми емпатії – емпатичного дистресу, а соціальна ангедонія, тобто зниження задоволення від спілкування з людьми, пов'язана з нижчою самооцінкою здібностей до емпатичної турботи та співпереживання. Розвиток культури, відповідальності та моралі у молодіжному середовищі потребує системного підходу та зусиль з боку суспільства в цілому. Це може включати проведення просвітницьких і освітніх заходів або інших варіантів впливу на розвиток субкультури серед молоді у бік більшої моральності та відповідальності.

Таким чином, узагальнюючи отримані результати можливо зробити висновки, що досліджена студентська молодь у своїй більшості не має достатньо розвинених навичок комунікації та емпатії один до одного, це відбувається як внаслідок загального інфантилізму і не відповідності розвитку особистості віковій нормі, так і загально зниженого рівню культури і виховання, зміни форми навчання та спілкування з реального на онлайн, тобто віртуальне, підвищення рівню тривоги населення країни та інших різноманітних чинників, що мають також вплив. Мета та завдання дослідження є досягнутими.